

CEMİL MERİÇ • Bir Dünyanın Eşiğinde

İletişim Yayınları 237 • Cemil Meriç Bütün Eserleri 4

ISBN-13: 978-975-470-367-2

© 1994 İletişim Yayıncılık A. Ş. / 1. BASIM

1-20. Baskı 1994-2018, İstanbul

21. Baskı 2022, İstanbul

KAPAK Ümit Kıvanç

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CEMİL MERİÇ

Bir Dünyanın Eşiğinde

YAYINA HAZIRLAYAN *Mahmut Ali Meriç*

CEMİL MERİÇ 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Arapçayı, kendi ifadesiyle, "söktüyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak *İnsan*, *Yücel*, *Gün*, *Ayın Bibliyografyası* dergilerinde yazmaya başladı. İstanbul Üniversitesi'nde okutmanlık yaptı (1946-63), Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi (1963-74). 1955'te, gözlerindeki miyopinin artması sonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. Çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. *Hisar* dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'te emekli oldu ve yılların birikimini art arda kitaplaştırmaya girişti. 1984'te, önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. *Hint Edebiyatı* (1964) daha sonra *Bir Dünyanın Eşiğinde* başlığıyla iki kez daha basıldı. *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist*, 1967'de çıktı. 1974'ten sonra yayımlanan kitapları şunlardır: *Bu Ülke* (1974, 5 baskı), *Umrandan Uygurluğa* (1974, 2 baskı), *Mağaradakiler* (1978, 3 baskı), *Kırk Ambar* (1980), *Bir Facianın Hikâyesi* (1981), *Işık Doğudan Gelir* (1984), *Kültürden İrfana* (1985). Balzac'tan yaptığı çevirilerin ilki 1943'te yayımlandı. Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerin yanı sıra, Uriel Heyd'in *Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1980), Thornton Wilder'in *Köprüden Düşenler* (1981) ve Maxime Rodinson'un *Bati'yı Büyüleyen İslâm* (1983) adlı eserlerini de Türkçeye kazandırdı. İletişim Yayınları Cemil Meriç'in "Bütün Eserleri"ni toplu halde basarken, daha önce yayımlanmamış üç kitabını daha yayımladı: *Jurnal 1* (1992), *Jurnal 2* (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (1993). "Bütün Eserleri" dizisinde "gözden geçirilmiş yeni baskı" sı yapılan kitaplar ise şunlardır: *Bu Ülke* (1992), *Bir Dünyanın Eşiğinde* (1994), *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist* (1995), *Umrandan Uygurluğa* (1996), *Mağaradakiler* (1997), *Kırk Ambar 1 - Rümuz-ül Edeb* (1998), *Kırk Ambar 2 - Letçe-t-ül Hakayık* (2006), *Işık Doğudan Gelir* (2008). Cemil Meriç'in Bütün Eserleri 2013'te yayımlanan *Kültürden İrfana*'yla 12 ciltlik bir külliyat olarak tamamlandı. Cemil Meriç'in "Bütün Çevirileri" kapsamında Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*, *Ferragus*, *Otuzundaki Kadın*, *Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti* adlı romanları, Victor Hugo'nun *Marion de Lorme* adlı oyunu ve Maxime Rodinson'un *Bati'yı Büyüleyen İslâm* adlı çalışması İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	11
------------	----

BİRİNCİ KİTAP

Hint ve Batı

BAŞLARKEN.....	21
ÖNSÖZ YERİNE.....	25
KTESIAS'DAN VOLTAIRE'E.....	31
Hint ve Antik Dünya.....	31
Doğu'yu Çan Kulelerinden Seyreden Devir.....	35
Bir Destanda Kucaklaşan İki Kıta.....	36
Binbir Gece, Binbir Gün.....	36
Hıristiyan Şakuntala.....	39
Voltaire'in Hind'i.....	40
FATİHLER.....	41
Fecrin İlk Pırlıtsı: Anquetil-Duperron.....	41
Endiyanizmin Dört Sütunu.....	43
Göl Şairleri.....	47
Emerson'dan Whitman'a.....	49
Macauley ve Kipling.....	50

ENDİYANİZMİN VATANINDA	55
Neden Almanya.....	55
Şakuntala, Doğu Rönesansı'nın Şafağı.....	56
Vedalar'dan Upanişadlar'a.....	57
Hegel ve Marx.....	59
Doğu Rönesansı'nın Beyannamesi.....	60
HOCALAR	63
Panteizmin Zaferi.....	63
Saint-Simoncular.....	64
Yeni Bir Peygamber: Rammohan Roy.....	65
Düşmanlar ve Dostlar.....	66
Doğu Rönesansı'nın Zangocu: Eckstein.....	66
Üç Büyük Romantik.....	67
Balzac'dan Flaubert'e.....	68
Doğu Rönesansı'nın İki Havarisi.....	69
Ya Üniversite?.....	71
Parnas ve Sembolizm.....	73
Hint ve Politika.....	73
Hint ve Rusya.....	74
Tagor ve Romain Rolland.....	75
EK: ASYA AVRUPA'YA NELER BORÇLU?	77
Azgelişmişlik.....	77
Hind'in Yağması.....	79
Siyasi Birlik ve Diriliş.....	80

İKİNCİ KİTAP

İnançları, Düşüncesi, Edebiyatı ile Hint

BAŞLARKEN	89
ÖNSÖZ YERİNE	93
Toprak ve İnsan.....	93
Bir Parça Tarih.....	95
Babil Kulesi.....	99

SANSKRİT EDEBİYATI VE ORTA HİNT DİLLERİ 103

KUTSAL KİTAPLAR

Brahmanizmin Kutsal Metinleri 105

VEDALAR'IN ALACA KARANLIĞINDA 105

İlahiler Çağı 105

Brahmanalar (Yorumlar) 117

Upanişadlar (İman'dan İnkâra) 119

Sutralar (Ahlâk ve Hukuk) 128

TRİMURTI: HİND'İN ÜÇ BÜYÜK TANRISI 133

Brahma 133

Vişnu 135

Şiva 139

KAHRAMANLAR ÇAĞI 145

Mahabharata 147

Bhagavad-Gita 151

Ramayana 158

BİR VARMİŞ BİR YOKMUŞ 165

Puranalar 165

Tantralar 169

Cainizmin ve Budizmin Kutsal Metinleri 173

TANRISI OLMAYAN İKİ DİN 173

Cainizm 174

Budizm 177

KLASİK EDEBİYAT: ŞİİR, TİYATRO, MASAL

Şiirin Ezelî Kaynağı: Aşk 187

KALİDASA ÖNCESİ LİRİK ŞİİR 187

Leyla'sı Olmayan Edebiyat 191

Alankara Şastra 192

HİNT LİRİZMİNİN HİMALAYASI: KALİDASA 195

Kumarasambava 196

Raghuvanşa 197

Ritu-Samhara.....	200
Mega-Duta.....	203
KALİDASA'DAN SONRA LİRİK ŞİİR	207
Bhartrihari.....	208
Mayura.....	210
Amaru.....	211
Bilhana.....	213
Cayadeva.....	214
Trajedisi Olmayan Sahne	217
KALİDASA'DAN ÖNCE	221
Tiyatro Sanatı (Natya).....	222
KLASİK TİYATRO: KALİDASA	225
Malavika ile Agnimitra.....	225
Şakuntala.....	227
Vikramorvaşiya.....	233
Kalidasa ve Shakespeare.....	234
KALİDASA'DAN SONRAKİLER	237
Şudraka.....	237
Vişakhadata.....	240
Harşa.....	240
Bhavabuti.....	240
Masal, Hikâye, Roman	243
“Pança-Tantra”: Dünyayı Fetheden Kitap.....	247
“Hikâye Irmakları Okyanusu”.....	251
“On Şehzadenin Maceraları”.....	253
Gurubun Son Pırlıtları	255
GÜNÜMÜZDE SANSKRİT EDEBİYATI	255

İKİNCİ BÖLÜM

ÖTEKİ EDEBİYATLAR	259
YENİ HİNT DİLLERİ EDEBİYATI	261
HİNDİ EDEBİYATI	265
Çand'dan Tulsidas'a.....	265
Modern Hindî Edebiyatı.....	270
HİNT VE İSLÂM	273
Pencap Edebiyatı.....	273
Ordu Edebiyatı.....	277
Keşmir Edebiyatı.....	280
BATI HİNT EDEBİYATLARI	283
Marat Şairleri.....	283
Gücerati Edebiyatı.....	285
DOĞU HİNT EDEBİYATLARI	291
Klasik Bengal Edebiyatı.....	291
Modern Bengal Edebiyatı.....	295
DRAVİT EDEBİYATI	307
TAMUL EDEBİYATI	309
Sangam Edebiyatı.....	309
Vecizeler (Gnomik Şiir).....	312
Romanesk Edebiyat.....	314
Dinî Edebiyat.....	315
Şivacı Şairler.....	316
Vişnucu Şairler.....	318
KANNARA EDEBİYATI	321
TELUGU EDEBİYATI	323

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇMELER	327
Sanskrit Edebiyatı ve Orta Hint Dilleri	329
KUTSAL KİTAPLAR	329
Vedalar'dan Bir Demet.....	329

Brahmanalar'dan Birkaç Örnek.....	344
Upanişadlar'dan Birkaç Damla.....	347
Sutralar'dan Birkaç Parıltı.....	351
Mahabharata'dan.....	356
Bhagavad-Gita'dan.....	390
Ramayana'dan.....	393
Puranalar'dan.....	403
KLASİK EDEBİYAT	407
Kalidasa'dan.....	407
Bhartrihari'den.....	414
Cayadeva'dan.....	420
Öteki Edebiyatlar	431
YENİ HİNT DİLLERİ	431
Hindî Edebiyatı: Kebir'den.....	431
Marat Şairleri: Tukaram'dan.....	433
DRAVİT EDEBİYATI	435
TAMUL EDEBİYATI.....	435
Trivalluar'dan.....	435
Manikkavařađa'dan.....	436
Kannara Edebiyatı'ndan.....	438
Telugu Edebiyatı'ndan.....	439
TEMEL TARİHLER	441
HARİTA	447
SÖZLÜK	449
BİBLİYOGRAFYA	459

GİRİŞ

“Mihi canto et musis”

*Kendim için şarkı söylüyorum,
kendim ve ilham perileri için.*

Cemil Meriç, bütün birikimi, bütün çalışması, bütün anlama cehdi, aylarca süren okumalar, yıllar boyu şekillenen düşünceler sonucu vardığı hükümleri, “cüruflarından” temizledikten, elması kömürden ayırıp yonttuktan, işledikten sonra, kadife bir mahfaza içinde okuyucusuna sunan bir kuyumcu, bir sanatkâr. Öğretmek endişesinden çok öğrendiğini, özümsemiğini, biraz da gururla, bazen kibirle çağdaşlarının “suratına fırlatan” mağrur bir yazar. Karşımızda, ürperen, coşturan, tedirgin eden nefis bir üslup, imbikten geçirilmişcesine damıtılmış bilgi damlaları, inci taneleri gibi, pırıl pırıl. Bazen bir kolye oluşturuyor bu inciler, bazen de taneler darmadağın, bu darmadağınlık içinde şaşkın ve biraz da çaresiz, her bir inciyi hayranlıkla seyrederken bütünü göremeyebiliyorsunuz.

“Okuyucuya bir keşfin zevkini tattırmak, gerçek dostlara, yani layık olanlara seslenmek; bezirgânları mabede, başka bir tabirle, avamı Fildişi Kuleme sokmamak arzusu. Doğu, irfanı hisarlarla kuşatır, emanetleri ehline tevdi etmek, imanın şiarıdır. Bu duyguda gururla tevazu, edeple istiğna kucak kucağıdır... Doğu böyle de Batı başka mı? Marx, *Kapital*'in önsözünde, düşüncenin doruklarına ancak patikalardan çıkılır, der, ilme şehrahlardan gidilmez” (Cemil Meriç, *Jurnal 2*, s. 167 v.d. İletişim Yayınları, 1993).

Cemil Meriç'in yazılarında da, yazılarındaki üslupta da insanı gebe bırakan, doğum sancıları içinde kıvrandıran ama doğumu pek kolaylaştırmayan bir özellik var: “Ruh yazının icadından beri ölümsüz, kaya homurdandır, mermer gülümser, konuşan yalnız kitap. ‘Logos spermaticos’ diyor bir yazar: gebe bırakan söz. Kimi?” (Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 6. baskı, s. 261, İletişim Yayınları, 1992).

Meriç okuyucusunda her zaman belli bir seviye olduğunu kabul eder, üstelik kendi vardığı seviyeye yakın bir seviyedir bu. Oysa onun her yazısı uzun araştırmaların sonucudur, bazen yıllardır kafasında oluşturduğu planın bir aşaması, bazen hayat tecrübesinin bir parçası. Ama okuyucu ne bu araştırmaları onunla birlikte sürdürmüştür, ne herhangi bir bütünü kucaklayan planın farkındadır, ne de okuyucunun Cemil Meriç'in hayat tecrübesini, birikimini, bilgisini kendinde bulması mümkündür. Kaldı ki, “yazarın gerçekten değeri varsa, düşüncesini bir hamlede kavrayamazsınız, söylemek istediklerini bütünüyle söylemez yazar, söylemek de istemez, gizler, istiarelere başvurur. Güzel sabahları kucaklayan sis gibi, güzel eserleri saran bu sis de tabii” (a.g.e., s. 107-108).

Ancak okuyucu, Cemil Meriç'i daha iyi anlamak, yani ondan daha iyi yararlanmak ihtiyacındadır, onun cömertçe

serptiği karışık tohumlardan fıskırarak başakları o zaman daha şuurlu biçimde devşirebilecek, düşüncesini, şu veya bu şekilde devam ettirebilecektir. “Derin bir düşünceyi anlamak, o düşünceyi kavradığımız anda derin bir düşünceye sahip olmaktır, kendi içine, kendi kalbine inmektir. Nesnelere bulutlar arkasından görürüz. Düşünmek bu sisleri yırtarak aydınlığa varmaktır” (a.g.e., s. 108).

Basılacak bütün diğer eserleri için yapmak istediğimiz gibi, bu eserinde de, Cemil Meriç’in daha anlaşılabilir, daha iyi faydalanılabilir bir yazar olmasını sağlamak amacıyla bazı düzenlemeler yapmak ihtiyacını hissettik. Bu amaçla yazarın başvurduğu kaynakları yeniden gözden geçirip dip notlarını arttırmak, özellikle Hint edebiyatı gibi oldukça yabancı olduğumuz bir konuda, okuyucunun daha kolay ve daha çabuk fikir sahibi olabilmesi için bazı takdim tehirlere başvurmak zorunda kaldık. Daha önceki baskılarda kitabın arkasındaki “Notlar” bölümüne hapsedilmiş birtakım tamamlayıcı bilgileri metinle kaynaştırdık, konular arasındaki geçişleri ve sürekliliği sağlamak düşüncesiyle bir atıflar ağı kurduk, bazı başlıkları değiştirdik veya yenilerini ekledik.

Bunu yaparken başlıca endişemiz, Hint edebiyatı vesilesiyle Cemil Meriç’in büyük bir rahatlık ve kıvraklık içinde şiirleşen üslubunu, dizelerde, satırlarda dile gelen edebiyat anlayışını rencide etmemek, genç şair Cemil Meriç’ten sonra olgun bir şair olarak karşımıza çıkan Cemil Meriç’in kendine mal ettiği Hint edebiyat ve düşüncesinin şiirsel boyutlarına bir zarar vermemekti.

* * *

Cemil Meriç’in bu eseri meydana getirmek için giriştiği çalışmanın nasıl bir birikim, ne büyük bir gayret, ne denli bir sabır gerektirdiğini belirtmeye gerek yok sanırız. “Yıllardır ayaklarımda demir çarık, elimde demir asa, düşünce-